

Małgorzata Sobol

Warszawa, 25.08.2022

Wydział Psychologii

Uniwersytet Warszawski

e-mail: malgorzata.sobol@psych.uw.edu.pl

Ocena rozprawy doktorskiej Pani Magister Marii M. Kwiatkowskiej p.t. "Zahamowanie społeczne: Struktura i konsekwencje"

Oceniana rozprawa doktorska dotyczy zagadnienia zahamowania społecznego – jego struktury oraz zależności między formami zahamowania społecznego a podstawowymi cechami osobowości oraz funkcjonowaniem społecznym. Autorka podjęła się trudnej, ale bardzo potrzebnej pracy uporządkowania sposobów ujmowania nieśmiałości i skromności oraz umiejscowienia ich w kontekście wybranego modelu osobowości. W przedstawianej pracy nieśmiałość zdefiniowana jest jako dyskomfort i zahamowanie w obecności innych, natomiast skromność jako nieoczekiwane specjalnego traktowania i deklarowanie własnej przeciętności.

Pani Magister Maria M. Kwiatkowska przeanalizowała zależności między nieśmiałością i pięcioma podstawowymi cechami osobowości oraz funkcjonowaniem społecznym uczniów, a także zależności między nieśmiałością i skromnością, w kontekście pięciu podstawowych cech osobowości. Przeprowadziła również przegląd dotychczasowych badań dotyczących nieśmiałości i skromności. Na podstawie wyników badań własnych oraz starannej analizy literatury przedmiotu Doktorantka zaproponowała własny Dualny Model Zahamowania Społecznego.

Wyniki uzyskane w przeprowadzonych przez Doktorantkę badaniach wykazały dodatni związek nieśmiałości z neurotycznością oraz ujemny z ekstrawersją. Ponadto rezultaty Jej badań sugerują, że osoby nieśmiałe nie różnią się od pozostałych badanych osób pod względem bycia lubianymi przez rówieśników. Wykazano również dodatnią zależność między nieśmiałością i skromnością a także różnice między nieśmiałością i skromnością pod względem ich związku z neurotycznością i ugodowością.

Ocena pracy

Oceniana praca jest starannie przygotowanym i ambitnym przedsięwzięciem badawczym. O bardzo wysokim poziomie merytorycznym i formalnym recenzowanej pracy doktorskiej świadczy fakt, że składają się na nią dwa artykuły opublikowane w prestiżowych czasopiśmie

naukowych: *Journal of Research in Personality* oraz *Personality and Individual Differences*.

Przeprowadzone badania zostały bardzo dobrze przygotowane oraz opisane i zinterpretowane w niezwykle interesujący sposób. Autorka pracy przedstawiła bardzo ciekawą propozycję Dualnego Modelu Zahamowania Społecznego oraz zrealizowała bardzo ciekawy pomysł umiejscowienie go na matrycy Kołowego Modelu Metacech Osobowości.

Na pochwałę zasługuje podjęcie się uporządkowania i rekonceptualizacji bardzo popularnych w psychologii pojęć, jakimi są nieśmiałość, skromność i zahamowanie społeczne. Doktorantka przeprowadziła cykl badań, w tym również przeprowadziła przegląd systematyczny dotychczasowych badań dotyczących analizowanych przez nią zmiennych. Posługiwanie się jasnymi, starannie sformułowanymi i ogólnie przyjętymi definicjami badanych zmiennych jest czymś, czego w psychologii niestety brakuje. Nawet najbardziej znane terminy psychologiczne, takie jak np. ekstrawersja czy impulsywność są ujmowane w odmienny sposób w zależności od badacza, a nawet w zależności od etapu pracy zawodowej danego badacza.

Kolejnym atutem recenzowanej pracy doktorskiej jest wysoki poziom statystycznej analizy danych. Zastosowana została, między innymi, metoda wykładniczych modeli wykresów losowych. Ponadto uwagę zwraca bardzo staranny i precyzyjny język artykułów składających się na recenzowaną pracę.

Jeśli chodzi o słabsze strony recenzowanej pracy, to można mieć pewne zastrzeżenia do wyróżnionych form zahamowania społecznego. Brakuje mi zwrócenia uwagi na trzecią formę zahamowania społecznego, a mianowicie nieśmiałość związaną z byciem introwertykiem. To znaczy ktoś może być nieśmiały, z uwagi na lęk społeczny, brak poczucia pewności siebie, przez to może unikać ludzi, ale ktoś inny może być nieśmiały, ponieważ po prostu nie lubi sytuacji, w których znajduje się w dużej grupie ludzi. Nie jest to dla niego problemem, nie odczuwa lęku, ma silne poczucie pewności siebie, ale unika ludzi i sytuacji ekspozycji społecznej, bo woli być sam. Czyli możemy mówić o nieśmiałości neurotycznej i introwertycznej. W pierwszym przypadku nieśmiałość jest czymś, co utrudnia życie, co wiąże się z lękiem, w drugim przypadku jest związana z preferencjami sposobu spędzania czasu, może więc trafniej byłoby mówić o trójwymiarowym a nie dualnym modelu zahamowania społecznego. Dlatego też można mieć zastrzeżenia do stwierdzenia, że nieśmiałość to cecha osobowości będąca połączeniem dwóch cech: ekstrawersji i neurotyczności. Są osoby, które charakteryzują się introwersją i stabilnością emocjonalną - mówimy że

charakteryzują się nieśmiałością związaną z introwersją. Są też osoby ekstrawertywne i niestabilne emocjonalnie, charakteryzujące się nieśmiałością neurotyczną, związaną z lękiem.

Warto byłoby dokładniej przeanalizować różnicę między nieśmiałością i skromnością, pod względem stopnia uwarunkowania biologicznego. Nieśmiałość jest zwykle ujmowana jako cecha silnie uwarunkowana genetycznie. Skromność jest cechą w dużym stopniu uwarunkowaną środowiskowo - poprzez czynniki kulturowe i wychowanie.

W Artykule 1 z jednej strony podkreśla się, że nieśmiałość nie miała związku z popularnością wśród rówieśników, z byciem lubianym przez rówieśników, a z drugiej strony Autorka formułuje wniosek, że Artykuł 1 przedstawia nieśmiałość jako konstrukt potencjalnie nieadaptacyjny i utrudniający funkcjonowanie społeczne. Warto byłoby przeformułować ten wniosek. O jakości funkcjonowania społecznego nie świadczy liczba nawiązywanych relacji społecznych, ale ich jakość. Osoba introwertywna może mieć bardzo dobre jakościowo życie społeczne a równocześnie mieć bardzo małą liczbę nawiązywanych relacji społecznych.

We Wprowadzeniu Autorka pisze: „Zarówno osoby nieśmiałe, jak i skromne wykazują ograniczoną aktywność i mniejsze zapotrzebowanie na stymulację. Wzorce ich reakcji behawioralnych wynikają jednak z dwóch różnych motywacji – unikania związanego z lękliwością w przypadku nieśmiałości oraz potrzeby dostosowania się do obowiązujących norm społeczno-kulturowych w przypadku skromności”. Warto byłoby dodać inne możliwe wyjaśnienia. Z uwagi na dwa rodzaje nieśmiałości - introwertywną i neurotyczną, inne będą motywy reakcji behawioralnych - odpowiednio niechęć do przebywania w sytuacjach społecznych, ze względu na własne preferencje spędzania czasu i lęk społeczny. Jeśli chodzi o motywację zachowań w przypadku skromności to wydaje się, że nie tylko potrzeba dostosowania się do obowiązujących norm społecznych ma tu znaczenie, ale również po prostu styl życia danej osoby i osobista hierarchia wartości.

Odnosnie definicji zahamowania społecznego, którą formułuje Autorka (s. 19), można mieć zastrzeżenia co do stwierdzenia, że zahamowanie społeczne ujawnia się w warunkowej i generalnie obniżonej samoocenie. W przypadku nieśmiałości introwertywnej, która nie jest związana z neurotycznością, nieśmiałość nie będzie wiązać się z obniżoną samooceną; podobnie skromność nie musi wiązać się z obniżoną samooceną. Również warto podkreślić, że stwierdzenie iż zahamowanie społeczne ujawnia się w odczuwaniu niepewności i napięcia, dotyczy nieśmiałości neurotycznej.

Jeśli chodzi o stwierdzenie dotyczące skromności, że łączy się ona z przeświadczeniem o własnej przeciętności, to również można z tym polemizować. Wydaje się że w skromności chodzi raczej o nieokazywanie własnej wyższości wobec innych, a nie o przekonanie o własnej przeciętności. Warto byłoby zwrócić na to uwagę w kolejnych badaniach, jak wygląda samoocena jawna i ukryta osób charakteryzujących się wysokim poziomem skromności.

Jeśli chodzi o opis badania przedstawionego w Artykule 2, to warto byłoby dodać więcej informacji o badanej grupie. Brakuje wyjaśnienia dlaczego właśnie takie a nie inne osoby znalazły się w badanej grupie, w kontekście badania opisanego w Artykule 1. Badania opisane w Artykule 1 i Artykule 2 stanowią cykl składający się na pewną całość, dlatego można byłoby oczekiwać uzasadnienia doboru takiej badanej grupy w kontekście poprzednio przeprowadzonych badań.

Jeśli chodzi o kwestie formalne, to Streszczenie pracy jest zbyt długie (4 strony). Czytając dalszą część pracy ma się wrażenie licznych powtórzeń. W Streszczeniu oraz Wprowadzeniu do recenzowanej pracy doktorskiej trafiają się zdania wymagające korekty pod względem doboru słów oraz formy gramatycznej. Przykładowo, zdanie: "Obydwa konstrukty dzielą jedną definicję temperamentalnie uwarunkowanej cechy osobowości" warto byłoby przeformułować i zastąpić wyraz "dzielą" innym. Podobnie, część zdania „praca składa się z trzech kroków (...)" warto byłoby przeformułować zamieniając słowo „kroków” np. słowem „etapów” lub „części”. Analogicznie warto byłoby przeformułować zdanie: „Krok trzeci niniejszej pracy miała charakter teoretyczny”. Zamiast określenia "krok" lepiej byłoby zastosować określenie "etap". Ponadto, we Wprowadzeniu warto byłoby dodać dokładne informacje w jaki sposób mierzona była nieśmiałość i skromność, natomiast jako załącznik należałoby dołączyć itemy wchodzące w skład zastosowanych narzędzi badawczych.

Konkluzje

Podsumowując, praca doktorska Pani Magister Marii M. Kwiatkowskiej jest samodzielnym wkładem do problematyki różnych form zahamowania społecznego. Pani Magister wprowadziła ciekawy model teoretyczny zahamowania społecznego, który oparła na bardzo dobrze przygotowanych i zinterpretowanych badaniach empirycznych. Autorka wykazała się dużą wiedzą w podejmowanej problematyce oraz wnikliwością i umiejętnością krytycznej oceny dotychczasowych ustaleń teoretycznych dotyczących nieśmiałości i skromności.

Zaprezentowana praca spełnia warunki dotyczące rozpraw doktorskich, sformułowane w ustawie o stopniach i tytułach naukowych, dlatego wnoszę o dopuszczenie Pani Magister Marii M. Kwiatkowskiej do dalszych stadiów przewodu doktorskiego.

dr hab. Małgorzata Sobol

Uniwersytet Warszawski

A handwritten signature in black ink, reading "Małgorzata Sobol". The signature is written in a cursive style with a large initial "M" and a distinct "S" for the last name.

